

فصل چہارم
آداب اطاعت و عبادت

۱. حقیقت عبودیت

- عبادت و اطاعت از خداوند حالتی از فرمانبرداری از پروردگار است که بدون هیچ تعللی فرد سعی می‌کند تا در هر رفتار و گفتار خود بر اساس حکم الهی عمل کند. چنین فردی حکم خدا را از ناحیه معصومین و از ناحیه وحی به دست می‌آورد.
- عبودیت خداوند مستقیماً با مسئله توحید و یگانگی او مرتبط است.

«إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصاً لَهُ الدِّينَ * أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ»

ما [این] کتاب را به حقّ به سوی تو فرود آوردیم، پس خدا را- در حالی که اعتقاد [خود] را برای او خالص‌کننده‌ای- عبادت کن. آگاه باشید: آیین پاک از آن خداست، و کسانی که به جای او دوستانی برای خود گرفته‌اند [به این بهانه که: ما آنها را جز برای اینکه ما را هر چه بیشتر به خدا نزدیک گردانند، نمی‌پرستیم، البتّه خدا میان آنان در باره آنچه که بر سر آن اختلاف دارند، داوری خواهد کرد. در حقیقت، خدا آن کسی را که دروغ‌پرداز ناسپاس است هدایت نمی‌کند. (سوره مبارکه زمر، آیات 2 و 3).

براساس آیات ۲ و ۱ سوره زمر:

□ مراد از کلمه **دین**

1- عبادت

2- سنت حیات یعنی طریقه‌ای که در زندگی اجتماعی انسانی پیموده می‌شود.

□ مراد از **عبادت**

همان اعمالی است که خضوع قلبی و پرستش درونی را مجسم و ملموس می‌کند، و آن عبارت از همان طریقه‌ای است که خود خدای سبحان آن را تشریح کرده است.

□ معنای آیه این است که:

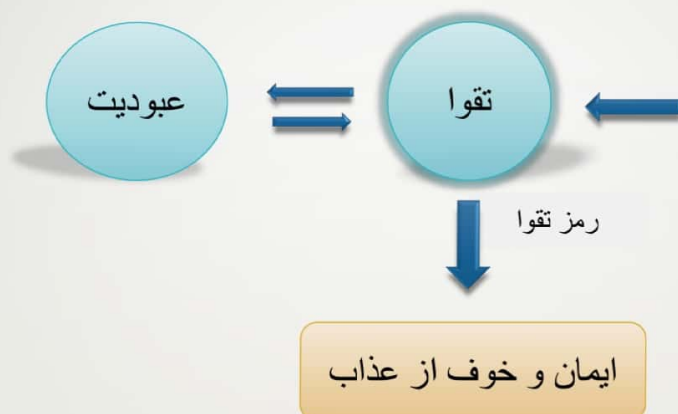
حال که قرآن به حق نازل شده پس عبودیت قلبی خود را برای خدا در تمامی شؤون زندگی با پیروی کردن از آنچه برای تو تشریح کرده اظهار کن در حالی که دین خود را برای او خالص سازی، و غیر از آنچه خدا برای تو تشریح کرده پیروی مکن...

□ معنای خالص بودن دین برای خدا این است که:

خدا عبادت آن کسی را که فقط برای او عبادت نمی‌کند نمی‌پذیرد، حال چه اینکه هم خدا را بپرستد و هم غیر خدا را و چه اینکه اصلاً

غیر خدا را بپرستد. «ترجمه المیزان، ج 17، ص: 355»

براساس آیات ۱۰ تا ۲۰ سوره زمر:

توجه و مراقبتی که انسان برای عبودیت و اطاعت خود از احکام الهی و حضور در محضر خداوند از خود بروز می‌دهد که به کنترل اعضای ظاهری و باطنی‌اش منجر می‌شود.

براساس آیات ۱۰ تا ۲۰ سوره زمر:

حقیقت عبودیت و اطاعت تنها در صورتی در فرد تحقق می‌یابد که:

- ایمان و باور به خدا را به عنوان پس زمینه هر رفتار و گفتاری در نظر داشته باشد.
- دین خدا را شناخته و خالصانه به آن رجوع کند.
- در این مسیر تقوا را به عنوان اصلی‌ترین عامل توجه، مراقبه و کنترل در خود احیا نماید.
- خوف از عذاب الهی را به عنوان موتور تقوا تقویت کند.
- برای اثبات و تثبیت تقوا از هر طاغوتی در قول و فعل اعلام برائت کند.
- اساس و شالوده هر انتخاب و گزینشی در او تعقل باشد.

۲. آداب عبودیت و اطاعت

۱-۲. آداب تقویت اخلاص

انجام کار خالصانه منوط به این است که هیچ شائبه‌ای از غیر خدا نه در هنگام عمل و نه در ادامه و نه پایان آن وجود داشته باشد. طبیعی است رسیدن به این مقام و داشتن چنین مراقبتی کار دشواری است. در عین حال امری لازم است و از شرایط قبول عمل محسوب شده است.

برخی آداب تقویت اخلاص در فرد

۱. مراقبت از مشغولیت‌های دیداری و شنیداری	۵. سعی در داشتن نیت صادق
۲. توجه مستمر به اینکه «خوبی‌ها از خدا و بدی‌ها از شیطان است».	۶. توجه به آثار اخلاص در زندگی
۳. توجه به قصد خالصانه عمل نه زیاد شدن اعمال	۷. توجه به تبعات عدم اخلاص
۴. سعی در تداوم اخلاص تا چهل روز	

۲-۲. آداب تقویت ایمان

ایمان که از کلمه «امن» گرفته شده است باورهایی هستند که به فرد اطمینان داده و او را از گزند فکرهای باطل و اوهام شیطانی می‌رهاند و در او استحکام در رأی و ثبات قدم و امنیت و سلامت را ایجاد می‌کند. به همین دلیل سنخ ایمان علم‌هایی است که در فرد به حق به قطعیت و یقین رسیده و فرد می‌تواند با اتکاء آن عمل کند و به صحت آن اعتراف نماید.

آداب تقویت ایمان

۱. توجه به ابعاد مختلف ایمان و تقویت هر بُعد	۴. وفای به عهد و ادای امانت
۲. توجه به نقش محبت اهل بیت علیهم السلام در افزایش ایمان	۵. قرار گرفتن در چارچوب اوامر و نواهی اهل بیت علیهم السلام
۳. تقویت ایمان از ناحیه صفات مرتبط	۶. تقویت توأم صبر و شکر

۳-۲. آداب تقویت مکارم اخلاق

- مکارم اخلاق **خلقیات و صفات** پسندیده‌ای هستند که در اثر استمرار در رفتارهای شایسته در فرد پدیدار می‌شوند و با وجود آنها انجام اعمال نیکو سهل و هموار می‌گردد.
- همچنین این مکارم به عنوان ارزش‌هایی نیکو که برخاسته از **عقل و ایمان** اند محسوب شده و تقویت آنها منجر به تقویت تعقل و ایمان می‌باشد.
- شکوفایی فطرت انسان در پناه این مکارم صورت می‌گیرد و انسان در صورتی که در مسیر فطرت خود گام نهد به طور طبیعی به این مکارم دست می‌یابد.

برخی آداب تقویت مکارم اخلاق

۱. تقویت مکارم از طریق شناخت تفصیلی آنها و علم به مهم‌ترین آنها	۳. امتحان کردن خود به داشتن مکارم و سعی در به وجود آوردن آنها
۲. شناخت نشانه‌هایی که حاکی از وجود مکارم است	۴. تقویت مکارم با سخاوت و حسن خلق

۲-۴. آداب خوف و رجا

خوف و رجا که به **بیم و امید** معنا می‌شود دو ویژگی به وجود آورنده **کنترل و تقوا** در انسان است. در صورتی که تعادل این دو در درون انسان به هم بخورد کنترل او در مراقبه به **افراط و تفریط** کشیده می‌شود. بنابراین لازم است هر دو ویژگی با هم تقویت شود.

برخی آداب خوف و رجا

۱. تقویت تفکر برای در نظر گرفتن خوف و رجا نسبت به خداوند	۴. حسن ظن عاقلانه به رحمت بی‌کران الهی
۲. تقویت در محضر خدا بودن	۵. علم و توجه و اعتراف به تقصیر در عبادت
۳. توجه به اجل	

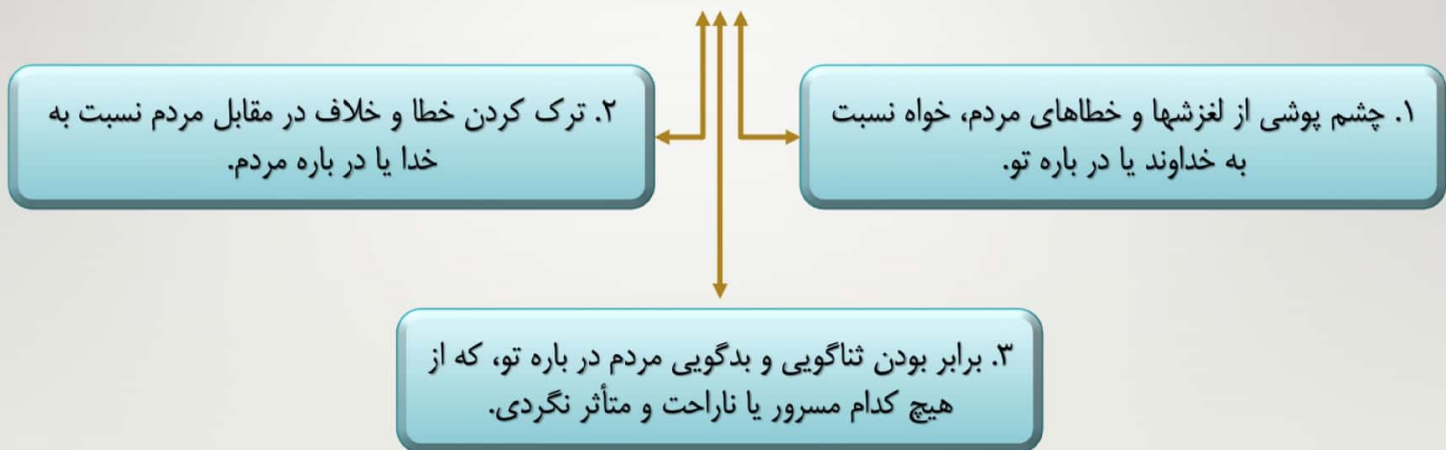
۵-۲. آداب ورع

ورع به معنای بازداشتن نفس از محرّمات است. این ویژگی در نفس باعث می‌شود تا انسان بتواند در برابر نیایدهایی که از جانب خدا برایش ارائه شده عکس‌العمل مطلوب داشته باشد.

برخی آداب ورع

۱. ذکر خدا در هنگام ترک و انجام کارها	۳. چشم فرو بستن از گناه
۲. ترک معصیت به خاطر رضایت خدا	۴. توجه به آثار ورع

شخص با ورع (پرهیزکار) محتاج به سه اصل است

پایه های ورع

1. پیوسته در همه رفتار و کردار خود حساب داشته باشی تا متضرر نشوی.
2. همه گفتگوهای تو از روی صدق و صفا و درستی باشد.
3. همه معاملات تو با خدا و با مردم روی نیت پاک و صاف باشد.
4. از موارد مشتبّه و اعمالی که روشن نیست دوری کن.
5. از هر گونه اموری که سوء نظر در آنها هست و پاک نیست پرهیز و دوری کن.
6. آنچه را که بر خلاف مقصود و بی فائده است ترك كن.
7. موضوعاتی که بیرون رفتن و استخلاص از آنها نامعلوم و مبهم است نباید وارد شده و داخل آن قسمتها گردید.
8. با اشخاصی که در موضوعات روشن و معلوم اشکال تراشی می کنند مصاحبت نکن.
9. با افرادی که نسبت به دین احترام و اهتمام و تعظیم نمی کنند مجالست نکن.
11. از اشخاصی که با خداوند متعال ارتباط و علاقه ندارند قطع رابطه کن.

۶-۲. آداب تقوا

- تقوا از کلمه **وقایه** گرفته شده و به معنای **کنترل نفس** از هر آن چیزی است که موجب لطمه و آسیب به آن می‌شود و **تحرص و تشویق** به کاری است که موجب ارتقا و دریافت نور و هدایت او می‌شود.
- در این صورت تقوا گاه به صورت **عمل به چیزی** و گاه به صورت **ترک چیزی** و یا **احتیاط نسبت به آن** بروز می‌یابد.
- در تقوا توجه و یادآوری به خداوند و خود را در محضر دائمی او دیدن رکن اساسی است.

آداب تقوی

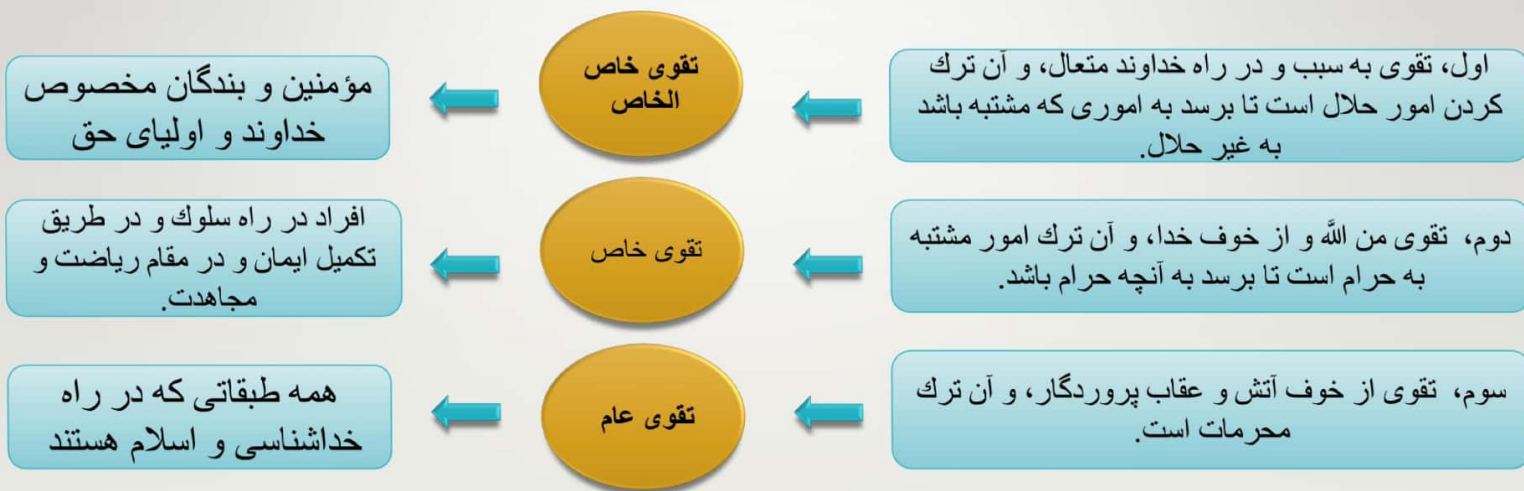
۳. تقویت تقوا از طریق دوام طهارت

۱. توجه به آثار و نتایج تقوا

۲. تقویت رعایت

توجه به آثار و نتایج تقوا

با توجه به کلام امام صادق علیه السلام (مصباح الشریعه، ص ۳۹)، تقوی بر سه وجه است:

۲-۷. آداب عمل به خیرات و عبادات خاص

- عمل به خیرات و نیز عمل به عبادات خاص در انسان اراده اطاعت و عبودیت را می‌افزاید و توسعه وجود فرد را نیز مهیا می‌کند.
- بنابر روایات اهل بیت علیهم السلام ارتقا بخشی اعمال خیر مخفی است تا کسی هیچ‌یک از اعمال خیر را کوچک نشمرد.
- همچنین لازم است موانع خیر را نیز آن قدر بزرگ نشمارد تا امکان عمل از او گرفته نشود.

برخی از آدابی که منجر به تقویت اعمال خیر می‌شود	
۱. استمرار اعمال خیر با مبنای شب قدر	۴. قصدسازی
۲. دوام کارهای خیر	۵. میانه‌روی در عبادات
۳. تقویت نیت	۶. عمل به نیت ثواب

۸-۲. آداب پایداری و صبر

در عرف صبر را مساوی تحمل در برابر سختی یا در برابر گناه می‌دانند و در قرآن صبر به معنای استمرار طاعت خدا و پایداری در حق‌طلبی و انجام اوامر الهی است. به همین دلیل **صبر** همراه با **شکر** به عنوان جزء اصلی ایمان محسوب می‌شود.

برخی آداب پایداری و صبر	
۱. تقویت حریت و آزادمردی	۴. توجه به پاداش در نظر گرفته شده
۲. در نظر داشتن ویژگی دنیا و آخرت	۵. پناه بردن به دعا
۳. تسلیم امر پروردگار بودن	۶. توجه به آثار و برکات انواع صبر

انواع صبر	
نشکستن در هنگام مصیبت	قطع نشدن طاعت و استمرار آن
تسلیم نشدن در برابر معصیت الهی	

۹-۲. آداب تفکر و تعقل

- **تفکر** به معنای به کارگیری درست از قوای ادراکی و مجاری شناختی برای دریافت علم و معرفت است.
- **تعقل** به معنای رجوع به عقل برای دریافت حکم الهی و شناخت هست و نیست هاست.
- در تفکر و تعقل فرد سعی می‌کند نیازهای شناختی و باوری خود را به نحو مطلوب برطرف کند.
- مکانیسم قوای درونی انسان در رجوع به فکر و عقل با هم مشابه‌اند به همین دلیل تفکر و تعقل در عرف قرآن همراه و قرین یکدیگرند.

عواملی که موجب تقویت تفکر و تعقل می‌شود

۳. عبرت

۱. سکوت

۲. حفظ زبان

۱۰-۲. آداب ذکر

ذکر که به معنای یاد است و به توجه به حقیقتی که در درون جاری است گفته می‌شود. این توجه به حقیقت رجوع به درستی‌ها و پاکی‌ها و مکارم و مراقبت را به دنبال خواهد داشت. هر قدر فرد از ذکر بیشتر بهره‌مند باشد از حفظ و صیانت بیشتر بهره‌مند خواهد بود.

برخی آداب ذکر	
۱. قرائت قرآن	۶. توجه جزئی و دقیق بر سلام نماز
۲. توجه به اقامه نماز	۷. دعا
۳. توجه جزئی و دقیق به رکوع نماز	۸. توجه به آثار ذکر
۴. توجه جزئی و دقیق به سجده نماز	۹. توبه
۵. توجه جزئی و دقیق بر تشهد نماز	